

Особливості розірвання шлюбу в умовах воєнного стану

№10, 07 березня 2024

Олена Сібірцева ,
адвокатка, радниця AGA Partners
Голова Комітету з цивільного, сімейного та спадкового права Асоціації правників України

Компетентна думка

Онлайн-розгляд судових справ у цивільному судочинстві
Множинне громадянство – що це та як працює
Порядок спадкування майна, якщо родичі померлого знаходяться за кордоном
Право воїнів на посмертне батьківство та материнство

Судовий погляд

Розірвання шлюбу в умовах воєнного стану

Питання укладення та розірвання шлюбу в умовах воєнного стану стали одними з найбільш затребуваних серед українців. Це пов'язано з різними чинниками, як-от: виїзд частини сім'ї за кордон, несення військового обов'язку одним чи обома з подружжя, загальний вплив стресу на сім'ї тощо.

І якщо на початку війни переважала кількість реєстрації шлюбів, то з плином часу статистика показує, що розірвання шлюбу серед українців – один із наслідків війни.

Про способи розірвання шлюбу для українців, які перебувають на території України або за кордоном, розповідаємо далі.

Подружжя або один із них за кордоном

Одне з перших запитань, яке постає перед нашими співгромадянами: "Чи необхідно повертатися в Україну, щоб здійснити процедуру розірвання шлюбу?". І відповідь тут однозначна: "Ні".

У разі якщо один із подружжя перебуває за кордоном та має намір розірвати шлюб в Україні, достатньо надати повноваження на здійснення всіх дій у цьому питанні адвокату на території України. Це передбачає або видачу довіреності за кордоном та передання її в Україну, або, ще простіше, – укладення договору про надання правової допомоги з адвокатом.

Водночас, щоб видати довіреність, потрібно звернутися до нотаріуса за місцем свого перебування та проставити апостиль на ній до відправлення на територію України або ж звернутися до посольства/консульства із цією метою. На території України така довіреність має бути додатково перекладена, а переклад засвідчений нотаріально.

Швидше та простіше, звісно, укласти договір з адвокатом про надання правової допомоги. Адже він не вимагає нотаріального посвідчення та може бути підписаний віддалено. Адвокату для здійснення представництва інтересів клієнта достатньо ордеру, який він самостійно видає на підставі підписаного з клієнтом договору.

Розірвання шлюбу подружжям, яке не має дітей

Подружжя, у якого немає неповнолітніх дітей або в якого діти досягли вісімнадцяти років, має право розірвати шлюб поза судом. Для цього достатньо звернутися до органів РАЦСу або до офіційного представництва України за кордоном (наприклад, консульства).

Розірвання шлюбу через органи РАЦСу здійснюють на підставі заяв подружжя. Утім, якщо одна зі сторін або навіть обидві сторони перебувають за кордоном, така опція все ж дієва. Для цього той із подружжя, що перебуває за кордоном, має в країні свого перебування підписати й посвідчити нотаріально заяву для розірвання шлюбу в РАЦСі, легалізувати її (проставити апостиль, як правило) і передати до України. На території України вказана заява має бути перекладена, а переклад посвідчений нотаріально, та подана до відділу РАЦСу, який здійснює розірвання шлюбу.

На практиці таке розірвання шлюбу можливе, проте у вказаній процедурі є один ризик. Якщо інший із подружжя не з'явиться до РАЦСу (не подасть відповідної заяви) або змінить намір щодо розлучення, процедура не відбудеться. Фактично процедура розірвання шлюбу в позасудовому порядку залежить від злагоджених дій обох із подружжя.

Альтернативним способом розірвання шлюбу для такого подружжя є звернення до суду, яке не вимагає додаткових дій за кордоном.

Як зазначено вище, достатньо належним чином оформити ваші відносини з адвокатом, який зробить усі необхідні дії. Зокрема: підготує позовну заяву про розірвання шлюбу, подасть її до суду, візьме участь у судових засіданнях, підготує процесуальні документи у відповідь на дії іншого з подружжя (який може, наприклад, заперечувати проти розірвання шлюбу або ж просити строк для примирення), отримає копію рішення, проконтролює проставлення відмітки про розірвання шлюбу в органах РАЦСу, допоможе проставити апостиль на рішенні суду й отримати нотаріально посвідчений переклад рішення для його подальшого використання за кордоном.

Тому у випадку, якщо у сторін немає дітей або діти досягли повноліття, можливим є розірвання шлюбу як у позасудовому, так і в судовому порядку. При цьому, якщо один із подружжя, або обидва з них перебувають за кордоном, для розлучення в Україні їх особиста присутність не потрібна.

Розірвання шлюбу подружжям, яке має дітей

Для подружжя, яке має неповнолітніх дітей, розірвання шлюбу відбувається лише в судовому порядку. І тут, аналогічно, не є нагальною особиста участь сторін у такому судовому процесі та фізичне перебування в Україні.

Наперед зазначу: навіть якщо чоловік або дружина бажають узяти участь у судовому розгляді справи щодо розірвання шлюбу, але перебувають за кордоном, вони можуть зробити це віддалено – через відеоконференцію із судом, яка здійснюється через "Електронний суд", спеціальну електронну систему для українського судочинства.

Розірвати шлюб подружжю, яке має дітей, можна в такі два способи – шляхом подання позовної заяви про розірвання шлюбу або шляхом звернення зі спільною заявою подружжя про розірвання шлюбу подружжям, яке має дітей.

Позов про розірвання шлюбу

У разі якщо між подружжям відсутня згода щодо розірвання шлюбу та/або домовленості щодо місця проживання, участі у вихованні й утриманні дітей, тоді подається позовна заява про розірвання шлюбу.

Фактично один із подружжя ініціює судовий спір, а інший висловлює свою думку щодо розірвання шлюбу. Той із подружжя, який не починав судової справи, може просити строк на примирення у суду, щоб зберегти сім'ю, або навіть заперечувати проти розірвання шлюбу.

Проте шлюб буде розірвано в будь-якому разі, оскільки примушування до перебування у шлюбі законом не допускається.

Такий судовий процес може тривати від двох до шести місяців, що залежить від завантаженості суду, до якого подають позов. Після прийняття рішення судом ще місяць рішення набуває чинності, після чого шлюб вважається розірваним.

Варто пам'ятати, що внаслідок розірвання шлюбу за позовом одного з подружжя вирішують питання лише про розірвання шлюбу. Питання місця проживання дітей з одним із батьків, графіка зустрічей із ними іншим із батьків, аліментів та поділу майна є окремими судовими справами або предметами для мирного врегулювання на підставі договорів.

Спільна заява про розірвання шлюбу подружжям, яке має дітей

У разі якщо подружжям спільно прийнято рішення розірвати шлюб і між ними досягнуто домовленостей про те, з ким із батьків проживатимуть діти, як з ними зустрічатиметься інший з батьків та здійснюватиметься сплата аліментів, є інший спосіб розірвати шлюб у судовому порядку.

Це один із найкращих та "мирних" інструментів – спільна заява подружжя, яке має дітей, про розірвання шлюбу (далі – спільна заява).

На відміну від позовної заяви про розірвання шлюбу, спільна заява подається обома з подружжя, фактично будучи документом, який підписується одночасно дружиною та чоловіком.

Цей інструмент є ефективним і рекомендованим для обрання під час розлучення, тому що разом із ним одночасно вирішують питання, які стосуються інтересів дітей. Зазначене пояснюється тим, що разом із спільною заявою обов'язково подають нотаріально посвідчений договір про місце проживання, участь у вихованні й утриманні дитини (дітей).

А це, своєю чергою, дозволяє уникнути окремих судових спорів та гіпотетичних конфліктів між батьками щодо їх спільних дітей. У такому договорі обов'язково зазначають, з ким із батьків проживатимуть діти і яким чином відбуватимуться зустрічі, відпочинок, святкування важливих для сім'ї дат, обрання закладів навчання тощо з тим із батьків, який після розірвання шлюбу проживатиме окремо від дітей.

Також договором обов'язково врегульовують питання аліментів і можуть бути окреслені питання оплати додаткових витрат на дітей. Зокрема, батьки можуть домовитися про те, як здійснюватиметься оплата потреб дитини щомісяця в якості аліментів, у якому розмірі батьки братимуть участь в оплаті навчання та розвитку дитини, лікування та відпочинку, дозвілля тощо.

Фактично подружжя, звертаючись до суду із спільною заявою, вирішує п'ять питань: (1) розірвання шлюбу; (2) місце проживання дитини; (3) участь у вихованні дитини (графік зустрічей); (4) аліменти й (5) додаткові витрати на утримання дітей.

У випадку ж звернення до суду з позовною заявою про розірвання шлюбу вирішується лише питання припинення шлюбних відносин. Водночас питання, які стосуються дітей, або вирішують в окремому договорі, або трансформують у кілька судових спорів.

Не в останню чергу подружжя обирають спільну заяву через зрозумілість строків розгляду справи судом. Зокрема, увесь судовий процес триває два місяці: місяць – на розгляд заяви та ще один місяць – на набрання чинності судовим рішенням.

Єдиним недоліком, якщо його можна взагалі назвати таким, є те, що кожен із подружжя впродовж місяця після подання спільної заяви може її відкликати. Відповідно, іншому з подружжя доведеться звертатися після цього окремо з позовною заявою про розірвання шлюбу до суду, якщо все ще матиме намір припинити відносини.

При цьому укладений між батьками договір щодо інтересів дітей не анулюється та матиме й надалі силу, що є перевагою в будь-якому випадку.

"Штамп у паспорті"

Часто серед українців побутує думка, що після розірвання шлюбу в суді додатково треба ще отримати якийсь штамп або документ у РАЦСі, щоб завершити процес.

Для усунення розбіжностей у розумінні фінальної точки в цьому процесі варто запам'ятати, що фінальним документом, який підтверджує розірвання шлюбу в судовому порядку, є рішення суду, яке набрало чинності.

Жодних додаткових відміток у паспортних документах (навіть якщо це документ старого зразка) не проставляють, Свідоцтво про розірвання шлюбу на підставі судового рішення не видають.

Додатково варто проконтролювати лише проставлення відмітки про розірвання шлюбу в реєстрі актів цивільного стану на підставі судового рішення. Проте, навіть якщо ця відмітка буде відсутня, підтвердженням того, що шлюб розірвано, є копія судового рішення, яке буде видано в суді після закінчення розгляду справи.

Річ у тім, що після завершення судового процесу про розірвання шлюбу та набрання судовим рішенням законної сили, суд надсилає копію такого рішення до органів РАЦСу для проставлення відмітки у внутрішніх реєстрах про зміну статусу шлюбу.

Питання того, чи внесено відомості про розірвання шлюбу до реєстрів РАЦСу, може виникнути тоді, коли нагальним буде, наприклад, посвідчити нотаріально угоду щодо придбання майна. У такому разі нотаріус перевірятиме, чи перебувають покупець та продавець у шлюбі. Відповідно, якщо в реєстрі РАЦСу не буде відомостей про те, що шлюб розірвано, нотаріус згідно із законом поставить питання надання згоди іншого з подружжя на укладення правочину.

Тому важливо проконтролювати повне завершення процедури задля уникнення подібних ситуацій.

Розірвання шлюбу подружжям, яке вдвох перебуває за кордоном

В умовах воєнного стану все частіше громадяни України розлучаються, виїхавши за кордон на постійне місце проживання.

Для такої категорії осіб, а також мультинаціональних шлюбів (один із подружжя – українець, інший – іноземець або особа без громадянства) діють особливі правила щодо вибору суду, до якого треба звертатися в разі розлучення.

Якщо громадяни України або подружжя пара українець-іноземець/особа без громадянства проживають за межами України, вони мають спершу звернутися до Верховного Суду.

Таке звернення обумовлено тим, що в такій специфічній ситуації саме Верховний Суд визначить, до якого суду потрібно подати заяву про розірвання шлюбу.

Зокрема, один із подружжя має звернутися до Верховного Суду з клопотанням про визначення підсудності справи про розірвання шлюбу в порядку статті 29 ЦПК України та подати разом із ним позовну заяву про розірвання шлюбу з усіма додатками.

Нюанс такої позовної заяви – у ній не буде зазначено суд, до якого звертається позивач, а також сплачено судовий збір. Це логічно, оскільки така інформація й визначатиметься Верховним Судом.

Далі, після того, як Верховний Суд визначить підсудність цього спору, позов буде направлено до компетентного суду, який невдовзі розглядатиме справу щодо розлучення.

Процес передання справи з Верховного Суду до визначеного ним суду першої інстанції варто відслідковувати задля вчасної сплати судового збору та подальшої участі в судовому процесі.

Обрання країни, у якій має відбутися розірвання шлюбу

Усе більшого поширення в умовах війни набули ситуації, коли подружжя українців або коли у шлюбі хоча б одна сторона має громадянство України, розлучаються за кордоном.

В одних випадках це виважене рішення, в інших – маніпулятивні спроби обрати більш "вдалу" юрисдикцію для розірвання шлюбу, щоб отримати додаткові переваги.

Навіть якщо обидва з подружжя є українцями, реєстрували шлюб в Україні та проживали в ній, але хоча б один із них виїхав за кордон на постійне місце проживання, справу про розірвання шлюбу може розглядати іноземний суд.

Зазначене пояснюється нормами [Закону України "Про міжнародне приватне право"](#). Зокрема, передбачено, що застосовним законом для процедури розірвання шлюбу є спільний особистий закон подружжя, тобто закон їх спільного громадянства. Водночас, якщо такий закон відсутній, застосовним є право держави, у якій подружжя мало останнє спільне місце проживання, але за умови, якщо хоча б один із подружжя все ще проживає в цій країні. Якщо ж і такі умови відсутні, розірвання шлюбу може відбуватися за правом тієї країни, з якою обидва з подружжя мають найтісніший зв'язок іншим чином.

Ще на етапі, коли подружжя не має наміру розірвати шлюб, варто розуміти, який закон буде застосовний у випадках, коли подружжя виїжджає за кордон на постійне місце проживання або проживає одночасно в кількох країнах. Адже іноді наслідки нерозуміння того, у якій країні відбуватиметься припинення шлюбних відносин, можуть бути вкрай важкими з точки зору втрат матеріального характеру.

ВИСНОВОК:

Важливо також розуміти, що не всі сторони шлюбу іноді діють добросовісно. Тому в доктрині існує таке поняття, як *forum shopping*, тобто обрання суду, який "більш підходить" для розгляду питання про розлучення, або додатково поділу майна й аліментів, для одного з подружжя. Тому, навіть якщо один із подружжя і має намір розірвати шлюб за кордоном, маючи при цьому більш тісні правові відносини з Україною, це ще не говорить про те, що для цього є підстави.

Загалом для пар, які проживають у кількох країнах або змінювали країну проживання чи шлюби яких є мультинаціональними, завжди важливо розуміти закони, застосовні до всіх етапів їх подружнього життя. І це стосується не тільки розірвання шлюбу, а й питання опіки над дітьми, статусу майна подружжя тощо. Правова обізнаність однозначно мінімізує ризики, які можуть виникнути в юридичній площині.

ВИСНОВОК:

В умовах воєнного стану питання розірвання шлюбу, на жаль, є одним із найпопулярніших, тому важливо бути обізнаним зі своїми правами й обов'язками у ще не розірваному шлюбі, а також орієнтуватися в наслідках його розірвання.

Загалом, як і у довоєнний період, розірвання шлюбу може здійснюватися в позасудовому порядку для пар, у яких немає неповнолітніх дітей, та в судовому – для тих, у яких є неповнолітні діти. Судовий порядок може бути опцією також для тих пар, які не мають спільної згоди на розлучення в РАЦСі.

За умови, якщо в подружжя є неповнолітні діти, надзвичайно вдалий інструмент – спільна заява подружжя, яке має дітей, про розірвання шлюбу. Саме ця заява по суті є способом розлучитися "мирно" та врегулювати всі "дитячі" питання, не звертаючись до суду щодо них окремо.

Частіше в умовах воєнного стану відбуваються розлучення українців за кордоном або "подвійні справи" про розірвання шлюбу, коли один із подружжя звернувся із заявою про розірвання шлюбу за кордоном, а інший – в Україні, що обумовлено численними виїздами українців на постійне місце проживання в інші юрисдикції. У таких справах важливо заздалегідь бути підготовленим до ймовірних сценаріїв захисту і знати про вплив права кожної країни, у якій проживає подружжя, на їх шлюб та його наслідки.

У разі цитування або іншого використання матеріалів, розміщених у цьому продукті ЛІГА:ЗАКОН, посилання на ЛІГА:ЗАКОН обов'язкове. Повне або часткове відтворення чи тиражування будь-яким способом цих матеріалів без письмового дозволу ТОВ "ЛІГА ЗАКОН" заборонено.

© ТОВ "Інформаційно-аналітичний центр "ЛІГА", 2024

© ТОВ "ЛІГА ЗАКОН", 2024